

İLİŐKI SOSYOLOJİSİ

Yazan: Leopold von WIESE
Çeviren: Yrd.Doç.Dr. Talip TUZTAŐ
Sakarya Üniversitesi
Eđitim Fakóltesi
İlköğretim Bölüm BaŐkanı.

- 1-Kavram ve Konu
- 2-Sosyal Süreçlerin Sosyolojisi
- 3-Statik ve Kinetik
- 4-Mesafe Derecesinin Kategorisi
- 5-Eleştiriler Hakkında Açıklamalar
- 6-Gözlemin Önemi

1-Kavram ve Konu:

İlişki Sosyolojisi ya da İlişki Kuramı “**insanlar arası sosyal ilişkiler kuramı**” için bir kısaltmadır. Çok boyutlu “**sosyal**” kavramı en geniş anlamda; “**karŐlıklı bağlılık ve ilişki içinde yapma-karŐlıklı bağlılık ve ilişki içinde çözme**” biçiminde tanımlanabilir. Ancak burada, “**sosyal**” sözcüğünün ahlak ve politikadaki anlamıyla karıŐtırmamak için onun yerine ilişkiyi çağrıŐtıran “**arasında**” sözcüğü ile “**insan**” sözcüğünün birleştirilmesinden doğan “**insanlar-arası**” terimi kullanılmıŐtır.

İlişki adı altında, herkesin göreceli olarak bağımsız bireyler olduğu, fakat baŐkasının tesirine tabi bulunduğu, böylece birbiriyle bağlantı içinde bulunan iki veya daha çok bireyin durumları anlaşılmalıdır. Bu tesirler göreceli olarak birinden diğerine, yani bir insandan diğer insana, tek taraflı etki biçiminde ortaya çıkabilir; ancak kural olarak, çeşitli tarz ve dozda her ikisi de birbiri üzerinde etkilidirler. Zira dünya üzerinde bulunan bütün canlı ve cansızların evrensel bir bağlılık içinde bulunduğu, bütün organizmalar arasında, organik ve inorganik doğa ilişkilerinde gösterilebilir. Sosyolojideki gözlemin konusu insanlar arası ilişkilerdir; bunun yanında antropolojik bilgi için kıymetli olan hayvan ve bitki sosyolojileri de vardır; oysa bunlar Zooloji ve Botanik’e aittir; fakat insan dünyasının araŐtırılmasının aracı olarak, salt bu anlamda, sosyolojik araŐtırma içinde bulunması gerekir. Burada esas konu insanlar arası ilişkilerdir.

2-Sosyal Süreçlerin Sosyolojisi:

“Toplum”un ne olduğu sorusunu yanıtlayan iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan birincisi, toplumu bir bütün olarak kabul eden “Bütüncü Toplum” yaklaşımıdır ve devlet, kilise ve aile gibi büyük grupları örnek alır. Bu yaklaşım, pek çok kısımlara ayrılan, fakat karmaşık bir bütünlük arz eden çok

geniş bir sosyal yapı tasarlanır. Adı geçen yaklaşım tarzına göre, bir yapı kuramının görevi; sosyal yapının bütünü ve onun ilişkilerini açıklamak ve tasvir etmektir. Yukarıda yapısı belirtilen topluma "Sosyal Morfoloji" de denilmektedir. Bu bakış açısı sosyolojiyi, devleti ideal bir biçim olarak gören eski devlet kuramının bir boyutu olarak kabul eder. Yaklaşımın üstünlüğü, toplumu bağımsız ve birlik içinde tam bir bütün olarak düşünmesidir; bu, bir çeşit ilmî konu olarak bireysel insan doğasının çözümlenmesi gibi incele-
nebilir. Böyle bir analizin müspet yönleri yanında, menfi boyutları da vardır; çünkü, burada bazı noktalar açıklığa kavuşmaz; örneğin, yapı parçalarının birleştirilmesinden ve ikinci dereceden ku-rum ve gruplardan söz edilmez; hatta bütünün işlevi bile en kolay bir biçimde açıklanır; dolayısıyla hemen hemen sayısız ayrıntı ve fonksiyon incelenmeden kalır.

Eğer bu bütüncü yaklaşım bir kabul etme değilse, portresi çizilen sosyal yapı, organize bir tasavvurun ürettiği bir hayaldir. Yeniden incelenebilir gözlemlere dayanmayan, subjektif kanılardan kurulu bu toplumsal yapı, kendini kanıtlama yetisinden uzak açıklama zincirlerine sahiptir; aynı zamanda inanılan veya inanılmayan ideoloji ve kanaatlere dayanır; istenilen maksatlara bu tür açıklamalarla hizmet eder.

Yapı Sosyolojisi ya da Sosyal Morfoloji ile bütüncü yaklaşım ve anlayış (mantalite) arasında yakın illiyet (nedensellik) bağlantıları vardır. Ancak bu anlayışlardan bazıları zihin ve düşünce derinliğine sahiptirler; iz üzerinde giderek gerçeği arayan insan ruhunun enerjisiyle henüz ele alınmamış sahaları göstermek isterler. Genellikle pratik–etik ve pratik–politik hedefler için böyle yapılardan faydalanmak daha kolaydır; ancak ilmî çalışmalarla elde edilen verilerin ışığında sosyal hayatın değiştirilmesi istekleri bu yolda harcanır; özellikle, bireysel hürriyetlere karşı seyrek olmayan hücumlar böyle bir bütüncü anlayış gerekçesiyle gizlenir.

İkinci yaklaşım, toplumsal hayatı anlaşılabilir, çözümlenebilir bir noktaya getirmeyi kendine amaç edinmiştir. Bu amaçla yapılmış toplum incelemelerinde açıklayıcı sebeplerin kısaltılması ve onlardan seyrek yararlanılması, çalışmaya ispat özelliği kazandırmaz; fakat çalışmanın içinde bulunan ve görünebilir madde, materyal ve konuların süreçler ve kuvvetler içinde çözümlenmesini sağlar. Bu süreçler, temel (merkezî) yol üzerinde bulunan, yani benzer yapı olarak düşünülen olgulardaki süreçlerin başka biçimde tarif ve tasvirinden oluşan kompleks (merkezî nokta) lerde yoğunlaşırlar. Toplumsal hayat sahasında nesnelere yoktur, sadece kuvvetler vardır. Nasıl modern fizik hücreyi ve atomu kuvvetlerin birleşimi olarak anlamayı öğretti ise, sosyolojinin de anlaşılması olanaklı olmayan karmaşık dünyayı süreçlerin bir tesir sahası olarak içermesi, kavraması ve bunları doğru bir şekilde açıklaması gerekir. Bu

süreçlerin kimler arasında meydana geldiği sorulursa, o zaman en genel çerçevede söylenmesi gereken şudur: İnsanlar ve onların grupları arasında.

Bu iki yaklaşım tarzı İlişki Sosyolojisi'ne özgü bir özelliktir. Bütün bu görünen ve yaşanan karakteristik olguların bütünü "**toplum**" veya "**sosyal yapı**" kavramıyla karşılanır; bunlar, sosyoloji için maddesel şeyler değildir. Toplum; sosyal süreçler denilen ilişki ve olayların karmaşık bir ağıdır. İlişki Kuramı'na "**Süreç Sosyolojisi**" adı verilseydi daha doğru olurdu; çünkü süreç kategorisi, ilişkilerden türetilmiş olmasına rağmen onların esasıdır.

3-Statik ve Kinetik:

Sosyal süreçler sosyal ilişkilere dinamikten statığe olduğu gibi değil, kinetikten statığe olduğu gibi hareket ederler. Dinamik ve statik ikilemi Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Auguste Comte, John Stuart Mill ve diğerlerinden kalma eski bir mirastır; bu miras, problemlerin gerçek olmayan çözümlerini yapmayı, karmaşık olanların üzerini örtmeyi fazlasıyla tercih ederek kullanan zamanımızın bazı yazarlarına bu maksatla hizmet eder. Nihayet Franz Oppenheimer "Sosyolojinin Sistemi" (1922) adlı eserinde "**durgunluk içinde dinlenme pozisyonu**" nun tam karşıtının (zıttının) dinamik değil, aksine "**hareketin kavranması**"nı ifade eden kinetik olması gerektiğine işaret eder. Buna karşılık dinamik, kuvvetler kuramıdır; kuvvetler sebebiyle değişen durum ve pozisyonların niteliklerinde görülür. Eğer bilimsel İlişki Sosyolojisi sürekli değişen kuvvetleri (aynı şekilde süreçleri) araştırıyorsa, o tamamıyla dinamiktir; o zaman onun temel konusu kinetik süreç kuramındaki sürekli hareket halinde bulunan süreçlerdir. Fakat olayların cereyanı ve grup oluşumlarının gözlemlenmesi noktasında genel bir bakışı yakalayabilmek için süreçler zincirinin fikri yansımaları zaman zaman paralize etmek (durdurmak) ve sosyal hayatın erişilmiş kararsız durumunu (bir durgunluk içinde) doğru biçimde yeniden tespit etmek gerekmektedir. Böylece kinetik süreç kuramından sosyal ilişkilerin bir statik yapısı elde edilmiş olur. Her iki inceleme birbirini açıklar, tamamlar ve bütünler. Sadece statik ve sadece kinetik yetersizdir; çünkü, her doğrudan elde edilmiş pozisyon "**tamamiyle geçici bir durum**"dur. O, erişilmiş bir mesafede kalmaz; bununla beraber insanlar arası hayatın ortaya çıkardığı sistemin; toplumun titreyen ağı içinde sürekli tespit edildiğinin düşünülmesi; birbiriyle ilişkide bulunan elemanların (insanların) durumunun donmuş ilişkiler olarak kabul edilmesi, gerçek bir analizi zorunlu kılar. Bununla beraber süreçlerin sadece kinetik ve statik olarak incelenmiş olması, ilişki sosyolojisinin sürekli ve geçerli olan koordinasyonunu oluşturmaz; bunların yanında ilişkinin dinamik olarak ifade edilmesi için, zamanın doğru kullanılması koşuluyla, konunun kuvvetler içinde çözümlenmesi de gerekir.

Her sosyal ilişki bir ya da daha çok sosyal sürecin ürünüdür. Burada kelimenin çoğul şekilde kullanılması önemlidir; çünkü, sosyolojik yayının bir

kısımında kullanılan tekil “sosyal süreç” kavramı tamamıyla başka bir manada, yani “sosyal gelişme” nin ortak yürüyüşü anlamında kullanılır; fakat İlişki Kuramında, doğrusu, sayısız miktarda sürekli olarak titreşen ve değişen süreçlerin varlığı söz konusudur.

Demek ki ilişkilerin incelenmesi; sosyal süreçlerin, olayların akışının gözlemlenmesi yanında, insanlar arası ilişki ve durumların durgunluk içinde düşünülmesi ile tamamlanır. Bu süreçler bir insandan diğerine, insandan insan gruplarına, her çeşit gruptan insana ve gruptan gruba birbiri üzerine olan tesirlerden oluşur. Kuvvetlerin insandan insana akması, onların kendi aralarındaki bağlantılarını, başarılarını (ahlaki, teknik ya da her zaman olduğu gibi değerli ve değersiz başarılar) sevk ve idare ettiğini, bireylerin toplumdaki soyutlamanın olanaklı olmadığı özellikle ortaya koyarlar.

Sosyal süreçler son derece zengin ve değişiktirler; çeşitli amaçlara hizmet ederler. Bu amaçların insanların ilmî ve pratik ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde düzenlenmesi olağan sayılmalıdır. Bu nedenle süreçlerin önem verilmiş hedeflere (amaçlara) en uygun ve verimli bir biçimde yönlendirilmesi, denenmesi, incelenmesi ve olgunlaştırılması gerekir. Sosyal süreçler iktisata (ihtiyaçların karşılanması, cemaat davranışlarının süreçleri gibi), politikaya, savaşa, bilgiye ve çok sayıda başka konulara ait bölümlere ayrılırlar; bunların hepsi tekniğe, organizasyon biçimine, meşruiyete ve dolayısıyla özel bilimlere sahiptirler. Eğer sosyoloji, kültürün bu bilimlerini, yani insanlar arası ilişkilerin objektif sonuçlarını toplamak, onları kendi bünyesinde eritmek isteseydi, önemsiz ve gereksiz olurdu. O, üretimle değil, aksine üreticilerle, yani insanlar arası ilişkilerin kendisi ile uğraşır. Sosyoloji; insanlar bu başarılarını nasıl ortaya koyabiliyor, buna hangi engeller veya istekler sebep oluyor, bu bağlantılardan hangi faydalar ve zararlar oluşuyor sorusuna yanıt bulmaya çalışır. Temel işlevinde; insan vücudunda veya insan ruhundaki süreçler değil (gerçi o, bunlarla da dolaylı olarak kavranır); aksine aynı ve karşı cins olarak insana bakışta, dışarıdan araştırmacı bir gözlemciye tespit ettirilen veriler örgüsüyle oluşturulan bir antropoloji söz konusudur. Fakat o zaman bütün kültür, yani her çeşit inceltme ve düzeltme, ilişkiler örgüsünden anlaşılmalı, çok önemli bir sorun çözülmüş olmalıdır.

4-Mesafe Derecesinin Kategorisi:

Sosyoloji, sosyal süreçlerin ilişkilerini diğer sosyal ilimlere ait olan unsurlara göre değil, sadece insanların bağlılık ve ayrılık durumları çerçevesinde kurar ve oluşturur. Bunun için sosyoloji burada (bu ilişki biçimiyle) yalnızdır. İnsanlar arası mesafe derecesi (sosyal mesafe) nin kapsayıcı kategorisi, bütün sosyal süreçlerin en genel kategorisi olma özelliğini fazlasıyla gösterir. Sosyoloji, gruplandırma gerekçesiyle sosyal süreçlerin kültür ve etik değerinin düzenlenmesini yapamaz; bu temel görev normatif bilim ahlak’a

aittir; fakat betimleyici ve açıklayıcı bilimlerde sosyolojinin değer kategorilerine göre süreçleri her yoklamasında, onları, soyut bir biçimde tertip ve düzenlemesi gerekir. Fakat her düzenleme geçici bir nitelik taşır; eğer bu sırada subjektif bir durum işe karışırsa, yapılan iş faydasız olur. Mesafe kategorilerinde sınıflama ve düzenleme görevinin bağımsız olması, sosyologlara engel değildir. Sosyolog, süreçlerin parçalanmış ve birbirine dayanan eğilimlerini yokladıktan sonra rekabet, uyumsuzluk, tek düzeylilik ve kullanmanın ahlaki neticeleri üzerinde incelemeler yapmalıdır; fakat bu, ilişkiler kuramının iki parçasından biri olan sistematik dışındadır. Bunun içine, mesafe kriteri dışında yakın veya uzak olarak sınıflama ve ayırmanın başka hiç bir kriteri karışmamalı; sadece bu, ortak inceleme için mantıksal temel olmalıdır. Birbirine daha çok bağlanmış veya birbirinden daha çok ayrılmış insanlar vasıtasıyla, sosyal süreçler, karşılıklı etkileşimler anlaşılabilir olur. Tek bir sürecin koordinesi için, birbirinden ayrılma ve birbirine yakınlık derecesi kesin olmalıdır; çünkü mesafe derecesi, aynı zamanda bir bölme prensibidir. Başka hiç bir prensip yoktur ki böyle genel olsun ve bütün süreçleri içine alsın.

Üst ve alt sınıf (tabaka,zümre) ayırımı bile bütün önemi yanında insan hayatı için tam bir genellik göstermez. İlk bakışta, mesafe kavramı içinde sıkça görünen, aşağı ve yukarı, dikey ve yatay düzenlemenin, yani yan yana olanların yalın bir biçimde göz önüne alınarak kıyaslanması tavsiyeye şayan görünür; fakat aşağıya veya yukarıya tabi kılmayı düzenlemeyen, buna karşılık bütün mesafe derecesini etkisi altında bulandıran sosyal süreçler de vardır. Mesafenin değişmesi bazen son derece küçük (kısa) olabilir; en yoğun bir istikrarsızlığa sahip olabilir; yeniden değişmiş, ekseriya fark edilmeyen ve hesaba katılmayan durumlar bulunabilir; bu nedenle herhangi bir etkiyle atılan her adım sosyal ilişkilerin genel portresinde değişiklik yapabilir.

5-Eleştiriler Hakkında Açıklamalar:

İnsanlar arası hayat süreçleri sadece dışarıdan,şematik nedensel ilişkiler vasıtasıyla tespit edilebilir düşüncesi doğru değildir. Bu sav fizik mekandaki mesafe için değil, aksine fikri-ruhi tesirler için söz konusudur. Eğer **Emerick K. Francis**, ilişki kuramının temel kavramları olan sosyal mekan ve sürecin fizik ve biyolojik mesafeden aktarıldığına ve doğa bilimlerine uygun algılandığına inanıyorsa, bu, yanlış bir inanıştır. Benzer bir yanlış da **Werner Ziegenfuss'un "Sosyolojinin El Kitabı"** adlı eserinde bulunuyor; o da, sürecin doğa bilimlerine ait bir kavram olduğunu; hadise ve süreç olmaktan başka bir anlamı bulunmadığını kabul ediyor. Bu savın kabul edilmesi halinde, sosyal hayatın ve aklın iç dünyasında bir sürecin meydana gelip gelmediği sorusu yanıtız kalıyor. Buradaki üç kavram (yer, süreç ve mesafe), genel bilim mantığının ve her iki disiplin grubu (doğa ve beşerî bilimler) nun apriori'sinden doğarlar; bu nedenle sadece doğa bilimlerine ait sayılamazlar. Sosyal süreçlerde en derin hissedişler ve olgun düşünceler gibi aynı şekilde akılsızlık ve bayağılıklar da

taşınabilir. Düşünce birikiminin yanında, idrak ve zihne ait bu akışın içinde, bireyin psikolojik derinliğinden aşağı olmayan bir çok olanaklar vardır. Bu yolla aktarılan ve gerçek anlamda bireyüstü olan dini, sanatsal ve politik güçler, bir evrensel kültür felsefesi incelemesinden daha açık keşfedilmiş değildirlere.

İlişki kuramının özel bakış tarzını bir sosyolojik bakıştan ayırmak için, konuya kültür kazanımları sokularak form ve içeriğin soyut zıtlığı uygulanmıştır; eğer ilişki kuramı formel sosyolojiye ait olsaydı, içerik yönünden farklı olur; süreç, ilişkilerin formları ve kültür kazanımları içeriğini ortaya koyardı. Yine “formel” niteliğe hemen ilave tasarılar bağlanmasaydı, bu daha geçerli olabilir ve böylece ilişki kuramıyla verilen fikirlere doğrudan muhalefet olmazdı. Sosyal süreçlerde, yani formların bağımsız incelemesi içinde elbette bir soyutlama görülür. **Armand Cuvillier** bunları; “**sosyal olguları ve onların somut ve yaşayan realitelerini soyarak sınıflara ayırmakla yetinirler; çoğu zaman bunlar sanata ait, iradi ve biraz da skolastiktirler**” diye eleştirmektedir. Eğer bu kritik doğru olsaydı, o zaman, büyük bir çabayla elde edilen ilişki kuramı, yani insanlar arası ilişkilerin somut ve yaşayan gerçeğine uydurulmuş bir tasarımın verilmesi belki doğru olmazdı. Halbuki ilişki kuramı, benden sana (birinden diğerine) olan ilişkiyi ve bir çok sonuçlar doğuran, dal budak sarmış kısımlar içinde (toplumda) bizi kavramaya, araştırmaya çalışır.

Bir araştırmanın esaslı konusu olan hedef koymaların yanında soyutlamanın bulunmaması ve hedeflerin izlenmesindeki metodun hayata yabancı olması, az tesadüf edilen bir kabul değildir. Çok eskiden beri kullanıldığı tarzda sosyal hayatın incelenmesi, genellikle önceden tasarlanmış görevlerin, hangi objektif araçlar kullanılarak nereye kadar yerine getirildiğinin gözlemlenmesi sonucunda elde edilen verilere göre yapılıyor. Bu, hedef koymadaki düşünceleri hedeflerden sosyal problematiğe doğru yayma, alışılmış bakış tarzına uygundur; bir çok özel bilimlerdeki bu inceleme tarzı pratik ve realist olarak o kadar çok hissedilir ki, insandan insana etkilerin belirlenmesi alışılmış olmayan bir soyutlama olarak kabul edilir. Ve hatırlanacağı üzere yazar, filantrop ve ahlakçılar, “**insan, diğer insanların kaderidir**” önermesinin içeriğini bütün zamanların görüşü gibi kabul ederler. Burada önemli olan araştırmacının hedefi doğru koymasıdır.

O her şeyden önce, veriler kaosunu rasyonel olarak sınıflandırıp düzenlemelidir. Sosyal süreçlerin her kuramı eğer açık ve özlü olarak katkı vermek veya tek tek görüntüleri temsil etmek istiyorsa, skolastik gayret olmaksızın, sınıflamaları tercih etmeli, ayıklama ve gruplamalar yapmalıdır; aksi takdirde her şey şüphenin belirsizliğinde kalır. Fakat bu sistematik sadece bir kısımdır. Tek tek süreçlerin analizleri, antropolojik içeriğin temel konusu olma yanında ondan da ileri giderler. O zaman tek tek süreçlerin derinlemesine incelemenin materyali olarak amaçlara da hizmet ederler. Onlar, ihmal edilemezler; çünkü,

insanlar arası aydınlığa (yani insanlara ait konuların aydınlatılmasına) hizmet etmek için birer vasıtadırlar. Uzun zamandan beri ilmi görev durumundaki amaca hizmetle sosyal ilişkiler anlayışı karıştırılıyor; böylece hedefsiz oraya buraya koşan sebepler sırasının şaşkırtan bolluğu üstün geliyor ve belli bir nedensel ilişkiyi izole etmeye ve buna göre yeniden düzenlemeye, dolayısıyla bütün bilimin temel kanunlarına aykırı harekete devam ediliyor.

Morris Ginsberg “Sosyoloji Dersleri”nde ve Judeh Rumney de eserlerinde Herbert Spencer’e, sosyolojide şekil ve içerik ayrılmaz, diye itirazda bulunuyorlar. Hatta Rumney “şekilci sosyologların sosyal hayatın belirli tiplerini sosyal ilişkilerin karakterine uygun olarak açıklaması akla daha yakın görünebilir; fakat sosyal tiplerin ekonomik, biyolojik ve tarihi sebeplerine de gidilmesi gerekirdi“ diyor. Aynı şeklin aynı sebepler üzerine uygulanması gerekmez. Bir ailede tabi olma, genellikle devlette ve kilisede olduğu gibi manevi sebeplere dayanır veya bu sebeplerden çıkarılır.

Burada söylenmesi gereken şudur: Tabi olma örneğindeki gibi, sosyal süreçlerin her tipinde, sosyal şekillerin, coğrafi ve tarihi araştırmalara dayanan diğer sistematik görevlerinin analizi de ortaya çıkar; çeşitlilik için bölümlenmesi ve buna uyulmasının yanında, sosyal bünye özelliğine göre süreç içinde gerçekleşmesi, sürecin ve kuvvet derecesinin farkını gösterir. Tabi olma konusu ve süreç öğretisinin pek çok konuları (örneğin rekabet gibi) öyle karmaşıktır ki, geniş ve etraflı araştırmalara materyal sunar.

Fakat tek tek tarihi görünüş formları içindeki bu toplanma; yani genel bir tarif içinde birleşen bütün süreçler, genellikle süreç tipinin aynı anahtarlarını verir. Tabi olmada, tabi kılan bir otoritenin uyguladığı iradesini tabi olanların davranışına kısmen yansıtması daima önemlidir. Bu devlet ve kilise için olduğu kadar aile içinde geçerlidir [Sosyal Üst ve Alt Düzen (Organizasyon)].

Bundan başka ilişki kuramı, bireyci olduğu yönünde eleştiri aldı. **Johannes Messmer** bu tenkidi “**Tabii Hukuk**” adlı eserinde şöyle formüle ediyor: “**İlişki kuramı, fertlerin açık ilişkilerinde toplumun birey-üstü gerçekliğini nihayet çözüyor**”. Bu itiraz, eğer kesin ve kati olarak “nihayet”i vurgulasaydı, şüphesiz hak sahibi olabilirdi. İlişki kuramı hiç bir şekilde bireylerin açık (çıplak, yalın) davranışları değildir, aksine halk, grup ve birliklerden daha az objektif değildir; özellikle, büyük ve küçük grupların tesirini belirtir. İlk insanlar (Adem ve Havva) gibi, devlet de onun konusudur. İnsan doğasının kendini ifade etmesi olan bu gruplar hakkında onun gayretleri vardır. Etten ve kandan meydana gelen insan, sosyal kurumların en soyut ilişkilerinde de “**nihayet**” onun konusudur. Fakat bu tekil görünen insan, ortak kuvvetlerin etki ve tesirinden uzak, değişmeyen bir varlık değildir; aksine onlar tarafından yönlendirilen kısmi ürün olarak görünür Bu son elemanlar sadece doğa kuvvetlerini değil, aynı zamanda etkileri daha az olmayan ortak kuvvetleri de gösterir.

Buradaki inceleme tarzının önemi, belli bir biçim içinde görünmüyor, fakat süreçler içindeki son birlikte göze çarpıyor. Bu bakış, tıpkı söylendiği gibi, insan doğasının keşfedilmesine hizmet ediyor; çünkü insan onun temel problemdir. Ortak hayatın içinde şekillenen kuvvetler onu araştırmaya yöneltiyor ve o, bu yolu izliyor.

İlişki ve sürecin dolaysız ilişkilerine karşı **Ziegenfuss**'un itirazı şöyledir: **"Gerçekte, bütün süreçler "ilişki"nin sosyal varlığında iradi (keyfi) düşünülür; ve onların sosyal yapıda hiç bir anlam ve hiç bir varlıkları yoktur. Bunlar doğa bilimlerinin soyut konstrüksiyon'u olarak taklit edilmiş ve sosyal anlamdan ödünç alınmış bir yansımayla dekore edilmiştir"**. Eleştiri, bu açıklamalardan daha zor anlaşılıyor. Fakat o, hiç bir şekilde sadece doğa bilimlerine ait bir bilgi (idrak, anlayış) değil, bilakis o vasıtasız bir açıklık içinde kendiliğinden bir önermedir ki, süreçlerin durumundan çıkarılıyor. Belli bir zamanda mevcut olan ilişkilerin geçmiş süreçlerin sonuçları olması gerekir; ayrıca onlar, şimdiki süreçler vasıtasıyla daha uzun veya daha kısa zaman varlıklarını sürdüreceklerdir.

Eugen Rosenstock-Huessy ilişki kavramını **"kuvvetler"** kavramıyla değiştirmek istiyor. Eğer bu kavram genel ve tam olsaydı, buna hiç bir itiraz olmazdı. Ancak ilişki daha çok süreçler kavramına uygundur. Fakat Rosenstock-Huessy'nin, sosyal süreçlerin bir tablo (tabela, liste) içinde toplu bir görüntüsünü verme denemesi de, onun "sınırsız" olduğunu, böyle gayretlerin bir işe yaramadığını gösterdi. Ancak şimdi, sınırsızlığın parçalara ayrılan bir çerçevesinin meydana getirilmesi, doğru bir tablo teşebbüsüne girişilmesi gerekir. Ancak bu tablonun, kendisinden önceki denemelerin neden boşa gitmiş olduğunu da doğru biçimde göstermesi ve açıklaması gerekir. **Leopold v. Wiese, "Genel Sosyoloji"** (1924) sinin birinci baskısında, tablo temsilcilerinin elde ettikleri veri ve tecrübelerin aksini gösteriyor.

6-Gözlemin Önemi:

İlişki kuramının hedefi ve metodu, insanı çevreleyen süreçlerinin birinci planda gözlemlenmesidir. Bize ve bizim için uygulanan sosyal süreçler, bütün süreçlerin komplekslerinden, deneme (sınama, tecrübe) vasıtasıyla çözülebilir olmadığı için, dışarıdan gözlemler onları kavramaya yetmez. Sosyal süreçler fark edilebilir özelliklere sahiptirler; dış davranışlar, onun bilgisini elde etmemize yardım eden olaylardır. Elbette burada **John B. Watson**'un algıladığı anlamda davranışçılık söz konusu değildir. Sosyal süreçlerin anlaşılmasına ilişki sosyolojisi, psikanaliz ve psikoloji gibi bilgi vasıtaları hizmet ederler. Fakat bu, hiç bir şekilde pirimitif arzuların ve içgüdülerin basit bileşimi (tasarı ve düşünceleri) olarak (**Ernst Stauffer**) anlaşılmalıdır.

İlişki kuramının içe bakış metodu, dışarıya yansıyan davranışları anlaşılır yapması için, vazgeçilmez bir vasıtaadır. Diğer insanların tespit edilmiş tarihi düşüncelerinin birikimi sayesinde vasıtalı olan ile vasıtasız, gözleme birleşir. Gözlemin her belirlemesinde ve tasvirin içinde ilişki kuramı tam anlaşılmaz; o hiç bir şekilde sadece sosyografi değil, bilakis insanlar arası ilişkileri bütüncü bakışla görmeyi, gözlemlerin sonuçlarını uygulama ile göstermeyi isteyen tarihi ve sistematik bir bilimdir. Deneyci bir bilim olarak o, nitelendirici bir anlatım içinde ve olanakları çerçevesinde doğru ve tam olarak bu amacı takip eder. Fakat o bütünüyle Stauffer'in haksız bir eğilimle gönderme yaptığı gibi, her zaman sıkı bir matematiksel metoda sahip değildir. Yalnız orada, problem çevresinin biçimi matematiksel tasvire izin vermiş ise o, bunu olanaklarına göre yapmayı dener. Ancak bunu yaparken tespit edilmiş (vaz edilmiş) görevi basitleştirmekten çekinmelidir. Gerçi o her zaman sayılardan fedakarlık edemiyorsa da, istatistik değildir; fakat burada verilmiş ödevin anlaşılmasına daha az zorluk çıkaran birinci doğrultuların zarureti söz konusudur.

İlişki kuramı, sosyal mekanlardaki özel durumlar hakkında bilgiler vermeyi, insan dünyasını kuşatan şaşkırtıcı kaos (karmaşa) içinde insanları ferahlatmayı, pratik hayat için gerekli ödevlere hizmet etmeyi amaçlar ve bunu araştırır. Bununla o, gruplar ve sosyal yapıların gerçeğe uygun işaretlerini, yani insan doğasını ve onun değişmelerine uygun düşen davranışlarını doğruya yakın vermek ister. Eğer o, insanların ortak yaşam kaidelerinin tarafsız bilgisinden mahrumsa, kanaatlerinde ahlaki ve politik yanılığın taşıyor demektir.

(Bu makale, "Handwörterbuch der Sozial-Wissenschaften", Band:2, Gustav Fischer-Stuttgart, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck)-Tübingen, Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen, s.198- 203' den alınmıştır.)

KAYNAKÇA

İlişki Sosyolojisi'nin kaynakları diğerleri (başka makaleler arasına) arasına serpiştirildi.

Wiese, Leopold v.: Soziologie, Geschichte und Hauptprobleme, Berlin, 1926, 5.Aufl.,1954.

Wiese, Leopold v.: Beziehungssoziologie,Hwb. d Soziol,Stuttgart,1931.(Mit ausführlicher Bibliogr).

Wiese, Leopold v.: Schauweise und Verfahren der Beziehungslehre,İn: Abheangigkeit und Selbstean-digkeit im sozialen Leben, Hrsg.,L.v. Wiese, Köln u. Opladen,1951.

Wiese,Leopold v.: System der allgemeinen Soziologie als Lehre von den sozialen Prozessen und den sozialen Gebilden der Menschen,2.Tle.,München,1924-1929; Teil I-II(Beziehungslehre),5.Aufl.,1955. Bunlardan başka

Zahlreiche Aufsatze in der Sparte "Archiv für Beziehungslehre" İn: Kölner Vierteljahrhefte für Soziologie,Jg.1-12,München, 1921-1934; dann u. d Titel :Kölner Zeit- schrift für Soziologie,Jg.,1-5,Köln u. Opladen,1948-1953.

Simmel, Georg:Soziologie, Leipzig,1908,3.Aufl.,München,1923.

Dupreel,Eugene: La rapport social, Paris,1912.

Vierkanndt,Alfred: Die Beziehung als Grundskategorie der soziologischen Denkens, Arc. f.Rechts-u.Wirtsch-philosoph.,Berlin, 9(1915-1916).

Stok,Wilhelm:Neahe u. Ferne in den sozialen Beziehungen,Z. f. AngewandtePsychologie, Leipzig,28(1927).

Seidler,Ernst: Die sozialwissenschaftliche Erkenntnis,Jena, 1930.

Ginsberg,Morris: Studies in Sociology,London, 1932.

Rumney,Judah:Herbert Spencer's Sociology,London,1934.

Vierkanndt,Alfred: Familie,Volk und Staat in Ihren gesellschaftlichen Lebensvorgeangen, Stuttgart,1936,2.Aufl.; u.d Titel:Kleine Gesellschaftslehre,1949.

Cuvillier,Armand: Manuel de sociologie,Paris,1950.

Messner, Johannes: Das Naturrecht,İnnsbruch u. Wien,1950.

Stauffer,Ernst: La methode relationelle en psychologie sociale et en sociologie selon M. Leopold v. Wiese, Paris u. Neucheatel,1950 (Ayrıntılı bibliyografya ile).

Wiese, Leopold v.:Ernst stauffers Schrift über die Beziehungslehre,Kölner Z.f. Soziol.,Köln u. Opladen,3(1950-1951).

Hoffmann,Harriat: Die Beziehungslehre als sozialwissenschaftliche Forschungsmethode,İn: Soziologische Forschung in unserer Zeit,festschr.f.Leopold v. Wiese,Hrsg:K.G.Specht,Köln u.Opladen,1951.

Ziegenfuss,Werner:Gesellschaftsphilosophie, Stuttgart,1954.

Geck,L.H. Adolph: Beziehung und Beziehungslehre,Wb. D Soziol., Stuttgart,1955.

Rosenstock-Huessy,Eugene: Soziologie,I.,Stuttgart,1956.

Ziegenfuss,Werner(Hrsg): Handbuch der Soziologie,Stuttgart,1956.

Francis,Emerick K.:Wissenschaftliche Grunlagen soziologischen Denkens,Bern u. München 1957.